

Джейн Остін

Емма

Харків
«ФОЛІО»
2024

КНИГА 1

Розділ I

Емма Вудхаус, власниця розкішного маєтку та щасливої вдачі, вродлива, розумна і багата, здавалося, втілювала в собі деякі з найомріяніших дарів земного існування і прожила на світі майже двадцять один рік безтурботно та безжурно.

Вона була молодшою з двох дочок надзвичайно люблячого батька, який в усьому їм потурав, і через заміжжя своєї сестри ще змалечку стала хазяйкою в його будинку. Мати її померла дуже давно, і тому в Емми збереглися лише невиразні спогади про материнську ніжність; її ж місце заступила дбайлива гувернантка, яка відзначалася справді материнською добротою та чуйністю.

Шістнадцять років прожила міс Тейлор у родині містера Вудхауса, вона була більше подругою, ніж гувернанткою, дуже любила обох дочок, а особливо — Емму. Їхні стосунки скоріше нагадували дружбу сестер. Навіть ще тоді, коли міс Тейлор офіційно працювала гувернанткою, її доброта майже ніколи не дозволяла їй вдаватися до якихось обмежень; а тепер, коли від нальоту офіційності давно уже і слід пропав, вони жили поруч як подруги, що відчували велику взаємну симпатію. Емма чинила на свій власний розсуд, дуже поважаючи думку міс Тейлор, але керуючись здебільшого своєю.

Реальні ж вади становища Емми крилися в наданні їй, можливо, дещо надмірного права на самостійні вчинки та в її схильності думати про себе надто гарно. Саме ці недоліки становили загрозу її численним втіхам. Втім, ця загроза усвідомлювалася настільки слабко, що Емма зовсім на неї не зважала.

З'явився смуток — легенький смуток — але аж ніяк не відчуття чогось неприємного. Міс Тейлор вийшла заміж. Якраз од-

руження міс Тейлор і стало першою журбою. Саме в день шлюбу своєї улюбленої подруги Емма вперше сіла і невесело замислилася над тим, що буде далі. Коли весілля закінчилось і гості розійшлися, вона з батьком лишилися вечеряти удвох, уже не тішачи себе надіями, що хтось третій складе їм товариство і розважить цього нескінченного вечора. Після вечері батько, як завжди, тихенько задрімав, і їй нічого не лишилося, як сидіти та розмірковувати про свою втрату.

Ця подія не передвіщала для її подруги нічого, крім щастя. Містер Вестон мав бездоганну репутацію, солідний капітал, підходящий вік та приємні манери; Емма не без утіхи згадувала про те відчуття самозречення і безкорисливої дружби, з яким вона завжди бажала цього шлюбу і сприяла йому, та смуток все одно не полишав її. Відсутність міс Тейлор відчуватиметься день у день, кожної хвилини. Вона згадала, з якою добротою і ніжністю гувернантка ставилася до неї всі шістнадцять років, як гралася з нею, п'ятирічною дівчинкою, як віддавала всі свої сили, щоб вона росла здоровою і щасливою, і як доглядала за нею, коли вона хворіла, а таке траплялося нерідко. Тут Емма мала великий борг — борг вдячності; але ще дорожчі, ще ніжніші спогади залишили ті сім років рівноправного та абсолютно невимушеного спілкування, коли після заміжжя Ізабелли вони лишились удвох. Мало хто мав таку подругу та співрозмовницю — розумну, тямущу, корисну, лагідну, обізнану в родинних справах і зацікавлену всіма домашніми турботами, а особливо — Еммою, кожною її радістю, кожним її кроком; подругу, котрій вона могла звірити будь-яку таємницю, і яка ставилася до неї з ніжністю, що виключала найменшу прискіпливість.

Як же їй пережити цю перемену? Так, насправді її подруга від'їжджала від них лише на півмилі, але Емма усвідомлювала ту велику різницю, яка обов'язково виникне між місіс Вестон, що мешкатиме лише за півмилі від них, та міс Тейлор, що мешкала в їх будинку; попри всі її чесноти — природжені та набуті вдома — тепер над нею нависла велика загроза вимушеної інтелектуальної самотності. Вона ніжно любила свого батька, але він був їй не товариш. Він не годився їй у співрозмовники, якою б розмова не була — серйозною чи жартівливою.

Вада великої вікової різниці між ними (містер Вудхаус теж одружився далеко не юнаком) значно посилювалася його фізичним станом та звичками: будучи все своє життя людиною хворобливою, бездіяльною розумово та фізично, він своїм поведженням був набагато старший за свої роки. І хоча всі любили його за добре серце та незлобиву вдачу, ніякими особливими здібностями він ніколи не вирізнявся.

Хоча її сестра, вийшовши заміж, переїхала відносно недалеко — за шістнадцять миль, і мешкала тепер у Лондоні, їхньому щоденному спілкуванню настав край; тепер їй доведеться терпляче висиджувати численні і нескінченні вечори у Гартфілді, очікуючи чергового різдвяного візиту Ізабелли з чоловіком та маленькими дітьми, коли в будинку знову стане людно і вона знову матиме приємне товариство.

Гартфілд, дарма що мав свою назву, широкий лужок і тіністі чагарникові алеї, становив частину Гайбері — великого та багатолюдного селища, майже міста, але там не було нікого, з ким вона могла б спілкуватися на рівних. Вудхаусам належав там найвищий статус. Усі їх поважали і мали за взірць. У неї було там багато знайомих, бо її батько з усіма поведився ввічливо, але ніхто з них не зміг би заступити міс Тейлор і на півдня. Її відсутність означатиме нудьгу; і Емма, засмучено зітхаючи з цього приводу, бажала нездійсненого і — поки її батько спав — намагалася підбадьоритися. Його настрої завжди потребував підтримки. Він був людиною нервовою і легко впадав у депресію, любив усіх, до кого зважав, і дуже не любив з ними розлучатися, не терпів будь-яких перемін. Заміжжя, як першопричину змін, завжди сприймав негативно; він ще й досі не примирився із одруженням своєї дочки, а тепер, коли йому довелося розстатися з міс Тейлор, завжди згадував про неї лише зі співчуттям, хоча заміж вона вийшла виключно з любові. За своєю звичкою до незлобивого егоїзму та від схильності завжди вважати, що інші люди поділяють його думки, він був майже переконаний у тому, що міс Тейлор вчинила зле не тільки щодо них, а й не меншою мірою щодо себе самої, і що для неї було б набагато краще, якби вона провела решту свого життя у Гартфілді. Щоб розвіяти ці думки, Емма усміхалась і намага-

лася розмовляти якомога бадьорішим тоном, але за чаєм він не витримав і сказав те, що й під час вечері:

— Бідолашна міс Тейлор! Шкода, що вона тепер не з нами. І чому тільки містер Вестон її вподобав!

— Ти ж знаєш, що я не можу погодитися з тобою, тату. Містер Вестон — настільки доброзичлива, приємна та чудова людина, що він, без сумніву, заслуговує на добру дружину; невже ти хочеш, аби міс Тейлор весь час жила з нами і терпіла всі мої дивацтва замість того, щоб жити у своєму власному будинку?

— У своєму власному будинку! А який їй з того зиск? Наш утричі більший. До того ж я ніколи не помічав за тобою ніяких дивацтв, моя любя.

— Ми дуже часто навідуватимемося до них, а вони — до нас! Ми завжди зустрічатимемося! І найперші мусимо привітати їх із весіллям уже найближчим часом.

— Серденько, як же я піду в таку далечінь? Рендоллз — це зовсім не близько. Я не подолаю пішки таку відстань.

— Ніхто не каже, щоб ти йшов пішки, тату. Аби все було гаразд, нам треба їхати туди каретою.

— Каретою! Але Джеймс не захоче возитися і запрягати коней для такого короткого шляху; та й куди ми подінемо бідолашних конячок, поки будемо там?

— Їх можна буде прилаштувати на стайні містера Вестона. Ти ж знаєш, тату, що ми про все вже домовилися. Вчора ввечері ми обговорили це питання з містером Вестоном. А щодо Джеймса ти можеш бути абсолютно впевненим: йому завжди подобатиметься їздити до Рендоллза, адже його донька працює там служницею. Інша річ, чи захоче він повезти нас кудиінде, ось тут я непевна. Це твоя заслуга, тату. Саме завдяки тобі Ганна влаштувалася в таке гарне місце. Ніхто про Ганну і не думав, аж доки ти не згадав про неї — Джеймс такий вдячний тобі!

— Я й сам радий, що згадав про неї. Це було дуже доречно, бо не міг же я допустити, щоб бідолаха Джеймс подумав, ніби ним погордували. І я певний, що з неї буде дуже добра служниця; вона така ввічлива, так приємно розмовляє. Я про неї дуже високої думки. Щоразу, коли я зустрічаю її, вона робить

реверанс і якнайввічливіше вітається зі мною, а коли ти кликала її сюди займатися шитвом, я звернув увагу, що вона ніколи не грюкає дверима і завжди як слід їх причиняє. Не сумніваюся, що вона стане чудовою служницею, а бідолашній міс Тейлор буде втіхою мати поруч когось із тих, до кого вона звикла. Щоразу, коли Джеймс приїжджатиме до своєї доньки, вона чутиме й про нас. Джеймс переказуватиме їй, як нам ведеться.

Емма не шкодувала зусиль, аби підтримати цей більш оптимістичний хід думок, і сподівалася за допомогою гри в триктрак якимось так згяти з батьком вечір, щоб їй завдавали клопоту лише власні негаразди. Принесли стіл для триктраку, але тут нагодився гість, і потреба у грі відпала.

Містер Найтлі, розважливий добродій років тридцяти семи — тридцяти восьми, був не тільки давнім та близьким другом їхньої родини, але й свояком — як старший брат Ізабеллиного чоловіка. Він мешкав приблизно за милю від Гайбері, часто навідувався до них і завжди був бажаним гостем, а цього разу — тим паче, бо приїхав до них прямісінько від спільних родичів у Лондоні. Він повернувся пізно ввечері після кількаденного від'їзду, і тепер прийшов до Гартфілда сказати, що на Бранзвіксквер усі живі та здорові. Його прихід був радісною подією, яка на деякий час збадьорила містера Вудхауса. Містер Найтлі мав життєрадісну вдачу і це завжди йому допомагало. На батькові розпитування про «бідолашну Ізабеллу» та її дітей він одповів щонайоптимістичніше. Потому містер Вудхаус вдячно зауважив:

— Дуже люб'язно з вашого боку, містере Найтлі, що ви наважилися завітати до нас такої пізньої години. Боюся, що йти вам було неприємно і страшно.

— Зовсім ні, сер. Сьогодні гарна місячна ніч; надворі так тепло, що мені доведеться відсісти від вашого розпеченого каміна.

— Але ж надворі, мабуть, сиро й багнюка. Ще, чого доброго, застудитесь.

— Багнюка, сер? Погляньте на мої черевики. На них жодної плями.

— Це справді дуже дивно, бо у нас тут пройшов сильний дощ. Ми саме сіли снідати, коли полило мов з відра. Злива не вщухала десь з півгодини. Я навіть хотів, аби відклали весілля.

— До речі, я не привітав вас, добре розуміючи, що настроїй у вас зовсім не святковий; тому я і не поспішав з привітаннями. Але сподіваюся, що все відбулося більш-менш пристойно. Як ви трималися? Хто найбільше рюмсав?

— Ой, бідолашна міс Тейлор! Все це так сумно.

— Бідолашні містер і міс Вудхаус, коли ваша ласка, але я аж ніяк не можу сказати «бідолашна міс Тейлор». Я дуже поважаю вас із Еммою; та коли мова заходить про залежність чи незалежність! У всякому разі краще догоджати одному, ніж двом.

— Особливо коли одне з двох — таке примхливе та надокучливе створіння! — грайливо сказала Емма.

— Я знаю, саме про це ви якраз думаєте і саме це ви напевне сказали б, якби поряд не було батька.

— Гадаю, що так воно і є, — сказав, зітхнувши, містер Вудхаус. — Боюсь, що я справді буваю інколи примхливим та надокучливим.

— Мій любий татусю! Невже ти думаєш, що я або містер Найтлі мали на увазі тебе? Яка жадлива нісенітниця! Звичайно ж, ні. Я мала на увазі лише себе. Ти ж знаєш, що містеру Найтлі подобається прискіпуватися до мене — жартома, звичайно, — і тільки жартома. Ми завжди говоримо одне одному, що заманеться.

Справді, містер Найтлі належав до тих небагатьох, хто помічав недоліки Емми Вудхаус, і єдиним, хто насмілювався про них говорити вголос; і хоча Еммі це було не дуже приємно чути, вона знала: батько теж цим не дуже перейматиметься, навіть і не запідозрить, що хтось може вважати її не зовсім бездоганною.

— Емма знає, що я ніколи її не улещую, — сказав містер Найтлі, — але я не мав на увазі нікого конкретно. Міс Тейлор звикла догоджати двом, а тепер — доведеться лише одному. Цілком імовірно, що вона навіть виграє від цього.

— Отже, — мовила Емма, явно не бажаючи і далі розводитись на цю тему, — ви хотіли почути про весілля, будь ласка, я охоче розповім про це, бо всі ми поводитися зразково. Були

пунктуальними й мали якнайліпший вигляд. Жодної сльозинки і майже жодної кислоти міни. Жодної! Бо всі ми знали, що нас розділятиме лише півмилі, і не сумнівалися, що бачитимемося кожного дня.

— Моя люба Емма тримається дуже гарно, — мовив її батько. — Але насправді, містере Найтлі, їй дуже шкода, що міс Тейлор не з нами, і я певен, що вона нудьгуватиме за нею більше, ніж гадає.

Емма відвернулася, усміхаючись крізь сльози.

— Хіба можливо, щоб Емма не сумувала за такою подругою! — сказав містер Найтлі. — Ми б її так не любили, якби було інакше. Але вона знає, як міс Тейлор пощастило з цим заміжжям, наскільки потрібно для міс Тейлор у її віці мати власну оселю, наскільки важливо для неї мати гарантований пристойний статок, і тому не може дозволити своєму смутку взяти гору над радістю. Кожен доброзичливець міс Тейлор мусить радіти її такому щасливому шлюбу.

— А ви забули привітати мене іще з дечим, — мовила Емма, — і це дещо має дуже суттєве значення — адже саме я посватала їх, саме я звела їх чотири роки тому; і найбільшою втіхою мені буде те, що цей шлюб відбувся, надії на нього справдилися, хоч багато хто вважав, що містер Вестон більше ніколи не одружиться знову.

Містер Найтлі похитав головою у відповідь. А батько лагідно зауважив:

— Моя ж ти золотенька! Ліпше б ти нікого не сватала та не віщувала майбутнє, бо що ти не напророчиш, усе збувається. Зроби ласку, не влаштовуй більше шлюбів!

— Обіцяю, тату, що для себе не влаштовуватиму, але для інших людей я просто мушу це робити. То ж найцікавіша розвага на світі! І особливо після такого успіху! Всі казали, що містер Вестон ніколи знову не одружиться. Та ви що — ніколи! Містеру Вестону, який так довго був удівцем і який, здавалося, прекрасно почувався без дружини, містеру Вестону, постійно зайнятому то своїми справами в місті, то спілкуванням із друзями тут, завжди бажаному, куди б він не прийшов, завжди бадьорому та життєрадісному, ніколи б не довелося сидіти самому жодного вечора, коли б він сам того не захотів. Та ви що,

ніколи! Містер Вестон і справді більше ніколи не одружиться. Дехто навіть говорив, що саме це він обіцяв дружині на її смертному одрі, інші ж казали, що одружуватися не дозволяли йому син та дядько. Щодо цього — з найсерйознішим виглядом — висловлювалися всілякі дурниці, але я не вірила жодній з них. Для мене це було вирішеною справою ще з того дня (чотири роки тому), як ми з міс Тейлор зустріли його на Бродвей-лейн: якраз почалася мжичка і він, виявляючи неабияку галантність, щодуху помчав до оселі фермера Мітчелла позичити для нас дві парасольки. Саме з тієї години я і запланувала цей шлюб; і невже ти думаєш, тату, що я облишу займатися сватанням після такого успіху в цій справі?

— Не розумію, що ви маєте на увазі під «успіхом», — сказав містер Найтлі. — Успіх є результатом наполегливих зусиль. Якщо останні чотири роки ви енергійно намагалися сприяти цьому шлюбу, то ви не згаяли часу даремно. Гідне заняття для розуму молодій особі! Але коли ваше, з дозволу сказати, сватання означає — як я підозрюю — лише планування шлюбу, коли одного дня задля розваги ви кажете собі: «Гадаю, для міс Тейлор було б дуже гарно, якби з нею одружився містер Вестон», — а потім час від часу повторюєте ці слова, то чому ви називаєте це успіхом? Де тут ваша заслуга? Чим ви пишаєтесь? Вам просто пощастило і ви вгадали, от і все.

— А ви що, ніколи не відчували радості та тріумфу від вдалої здогадки? Мені просто шкода вас. Гадала, що ви проникливіший, бо, повірте мені, вдала здогадка — то не просто везіння. У ній завжди криється дешиця таланту. А щодо мого злочасного слова «успіх», із яким ви не погоджуєтесь, то я зовсім не певна, що не маю права його вживати. Ви намалювали дві картини, але, гадаю, тут може бути і третя — щось середнє між тим, коли не робиш нічого, і тим, коли робиш усе. Якби я не сприяла візитам містера Вестона до нас, якби не мої численні ненав'язливі заохочення, якби я не влаштувала багато інших дрібних справ, то з цього й справді могло не вийти нічого взагалі. Здається, ви досить добре знаєте Гартфілд, аби це розуміти.

— Такий відвертий та щиросердий чоловік, як Вестон, і така розумна та розважлива жінка, як міс Тейлор, здатні самі

чудово впоратися зі своїми проблемами. Схоже, що своїм втручанням ви не стільки допомогли їм, скільки нашкодили собі.

— Коли Емма допомагає іншим, вона ніколи не думає про себе, — знову втрутився в розмову містер Вудхаус, хоча й не розумів її до пуття. — Але благаю, люба моя, не влаштовуй більше сватань; шлюб — це безглузда дурниця, яка приносить смуток і руйнує родинне коло.

— Ну ще один, тату; ще один для містера Елтона. Бідолашний містер Елтон! Ти ж любиш містера Елтона, тату, тож я і мушу знайти йому дружину. В Гайбері гідної пари йому немає. Він тут уже цілий рік пробув і так гарно облаштував свій будинок, що було б соромно, коли б він і далі лишався холостяком. А сьогодні, коли він з'єднавав руки молодих, мені здалося, що і сам не проти, аби я надала йому таку люб'язну послугу! Я гарної думки про містера Елтона, і тому ця послуга — єдиний для мене спосіб висловити свою повагу до нього.

— Авжеж, містер Елтон — дуже привабливий молодий чоловік, до того ж дуже добродішній, і я надзвичайно його поважаю. Але коли ти хочеш виявити до нього свою повагу, моя люба, то запроси його якимось прийти до нас на обід. Смію сподіватися, що містер Найтлі люб'язно погодиться з ним зустрітися також.

— Вельми охоче, сер, і будь-коли, — відповів містер Найтлі, посміхнувшись. — Я цілком погоджуюся з вами, що так буде набагато краще. Запросіть його пообідати, Еммо, подайте на стіл найсмачнішу рибу та курчат, але дозвольте йому самому вибирати собі дружину. Повірте мені, чоловік двадцяти шести чи двадцяти семи років здатен сам собі дати раду.

Розділ 2

Містер Вестон народився у Гайбері, в респектабельній сім'ї, яка протягом останніх двох чи трьох поколінь поступово піднімалася до шляхетності та заможності. Він здобув гарну освіту, але рано досягнувши певної незалежності, став байдужим

до прозаїчніших потреб, що їх ставили собі за мету його брати, і знайшов застосування своїй жвавій оптимістичній вдачі і активній життєвій позиції, вступивши до міліційної армії, яку саме формували.

Капітан Вестон був загальним улюбленцем; і коли мінливості військової служби звели його з міс Черчілль, що походила з аристократичної йоркширської родини, і міс Черчілль у нього закохалася, то цьому не здивувався ніхто, окрім її брата і його дружини, які містера Вестона ніколи не бачили, а що вони були сповнені пиhi та почуття власної значущості, то їх не могло не образити це родічання. Однак міс Черчілль, яка, досягши повноліття, стала повноправною хазяйкою своєї маєтності (яка, щоправда, не йшла ні в яке порівняння з багатством її родини), так і не вдалося відмовити від шлюбу, і він відбувся, сповнивши величезним приниженням серця містера та місіс Черчілль, котрі, дотримуючись належної доброрпистойності, вказали їй на поріг. Це був невдалий шлюб, і тому він не став щасливим. Місіс Вестон могла б сподіватися на більше, бо мала чоловіка, чиє добре серце та незлобива вдача спонукали його до безмежної турботи про неї в подяку за велику милість її кохання до нього; і хоча була вона з характером, однак цей характер виявився не з найкращих. Їй стачило рішучості протистояти своєму братові, але забракло для того, щоб утримуватися від необачних нарікань на його нерозсудливий гнів та від ностальгійних спогадів про розкіш, у якій вона колись купалася. Вони жили невідповідно до своїх статків, але все одно це було ніщо у порівнянні з Енскумом: вона не розлюбила свого чоловіка, але хотіла одночасно бути і дружиною капітана Вестона, і міс Черчілль Енкусмською.

Сталося так, що капітан Вестон, котрий, як вважали (а особливо — Черчіллі), зміг надзвичайно вдало одружитися, утратив від цього шлюбу найбільше, бо коли його дружина після трьох років заміжжя померла, він виявився біднішим, ніж раніше, та ще й з дитиною на руках. Однак незабаром його було звільнено від необхідності утримувати малюка. Хлопчик став причиною певного примирення, котрому до того ж сприяла, пом'якшуючи